

23. **Студинський К.** Слідами Куліша / К. Студинський // Записки наук. т-ва ім. Шевченка. – 1928. – Т. 148. – С. 241–306.

24. **Франко І.** Из переписки П. Куліша з галичанами 1870–1871 рр. / І. Франко // Записки наук. т-ва ім. Шевченка. – 1898. – Т. 26.

25. **Чорновол І.** Галицька місія Пантелеймона Куліша / І. Чорновол // Проблеми слов'язнознавства – Л., 1996. – Вип. 48. – С. 32–44.

Надійшла до редколегії 08.12.2009.

УДК 94 (477) «18»

О. В. Дяченко

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

ГРОМАДСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ О. Я. КОНИСЬКОГО У СПРАВІ ВТІЛЕННЯ СОБОРНИЦЬКИХ ПРАГНЕНЬ УКРАЇНЦІВ НА ПОЧАТКУ 1890-х рр.: ПОЛІТИКА «НОВОЇ ЕРИ»

Досліджено й охарактеризовано громадську діяльність О. Я. Кониського у Східній Галичині на початку 1890-х рр. та його участь у проведенні угодовської політики «нової ери» між польськими та українськими політиками й громадськими діячами.

Ключові слова: політика «нової ери», Стара Київська громада, народовці, москвофіли, полонофільство.

Исследована и охарактеризована общественная деятельность А. Я. Конисского в Восточной Галиции в начале 1890-х гг. и его участие в формировании политики «новой эры» среди польских и украинских политиков, а также общественных деятелей.

Ключевые слова: политика «новой эры», Старая Киевская громада, народовцы, москвофилы, полонофилы.

There is an investigation and description of the public activity of A. Y. Konysky in the Eastern Galychyna in the beginning of the tighten ninetieth and his participation in the creation of the «new age`s» policy beetweh the polish and Ukrainian politicians and public figures in this article.

Key words: Kiev gromady, consolidation, outlook, the forming of «new era».

Проблема політики «нової ери» у Галичині (1890–1894) є однією з найменш досліджених сторінок української історії. Небажання вітчизняних дослідників до зазначеної проблеми, на наш погляд, полягає у тому, що громадська думка негативно, навіть вороже, поставилася до політики «нової ери» у 90-х рр. XIX ст., вважаючи її справою абсолютно марною і ганебною. Згодом такий погляд почав переважати і в польському середовищі, що у свою чергу зовсім не сприяло дослідженням у цій галузі польських істориків.

На початку XXI ст. українські історики, насамперед львівські, все частіше звертають увагу на дослідження «новоєрівської» політики [10–14]. Складність полягає ще й у тому, що не існує умов угоди. Українські політики постійно стверджували, що про будь-які конкретні домовленості не могло бути й мови. Проте, на думку І. Чорновола, існували «постулати, ухвалені тогді кружком русинів львівських і подані пос. Телішевським до відомости правительства краєвого», які «приймило правительство до відомости» [14, с. 6]. Однак навряд, що на такому серйозному рівні угода могла мати неконкретний і невизначений характер. З іншого боку, очевидно, що намісник Галичини не міг гарантувати народовцям ви-

конання таких вимог, як, наприклад, відкриття нової гімназії чи університетської кафедри: для цього йому бракувало повноважень.

У 90-х рр. XIX ст. Стара Київська громада, лідер українського руху в Російській імперії, перебувала на позиціях аполітичного культурництва. Єдина фракція з політичною орієнтацією, що виникла зі Старої громади, – так звані австрофіли на чолі з Володимиром Антоновичем та Олександром Кониським – пов'язувала свої надії на політичне розв'язання українського питання з можливістю війни між Австрією та Росією. Щоб утворити спільний антиросійський польсько-український фронт, вона виступала ініціатором укладення угоди між галицькими народовцями і польською адміністрацією Галичини, що увійшла в історію під назвою політики «нової ери». До речі, термін «нова ера», котрим прийнято називати угоду 1890–1894 рр., первісно означав не політику польсько-українського порозуміння, а політику розмежування з москвофільською течією у Галичині. Це й було те нове, що з'явилося у цей час у діяльності народовської партії. У цій акції, що зовні мала характер угоди з поляками, відбилися всі змагання О. Я. Кониського, В. Б. Антоновича, О. Г. Барвінського та інших діячів, спрямовані на перетворення Галичини у центр українського руху.

Схильність О. Я. Кониського до пошуків компромісів виявилася також і в його підходах на ґрунті українсько-польських взаємин. У 1888 р. народолобець приїхав до Галичини з дуже поважною місією – примирити польське населення з галицьким. Таким чином, він став одним із провідних ініціаторів українсько-польської угоди. Цій події сприяло те, що у другій половині 80-х рр. XIX ст. на українське національне життя вплинули загострені взаємини через суперництво на Балканах Австрії й Німеччини, з одного боку, і Росії в союзі з Францією, з іншого.

У правлячих колах Відня виникла ідея використати український національний рух проти Росії. Ця ідея була підтримана київськими громадівцями. У результаті низки таємних переговорів київських громадівців О. Я. Кониського та В. Б. Антоновича з високими львівськими та віденськими урядовцями за участю галицьких народовців в особі О. Г. Барвінського було досягнуто угоду про розширення культурних і політичних прав українців у Галичині. На думку О. Я. Кониського, здійснення цієї угоди сприяло б становленню процесу консолідації української інтелігенції Наддніпрянщини і Галичини, оскільки це б сприяло розвитку української мови, літератури, науки на теренах українських земель. Підсумком цих переговорів стало проголошення восени 1890 р. «нової ери» у польсько-українських відносинах [10, с. 146].

У галицькому сеймі проголошено, за визначенням І. Я. Франка, «так звану нову еру – акт для постороннього майже не зрозумілий, а при тім акт фатальний у своїх наслідках для нашого політичного життя» [8, с. 51]. Українці вимагали від польської адміністрації краю визнання культурницької самостійності української нації та більше дбати про її розвиток, обіцяючи натомість зберігати лояльність до крайового уряду, як довго він з рівною прихильністю ставитиметься до двох народів у Галичині і турбуватиметься про потреби селянства й міщанства. Від цього часу, запевняли обидві сторони, має початися нова ера у польсько-українських відносинах. Ця усна угода, на якій наполягав Відень, передбачала також розширення доступу українців до галицьких українських структур і сейму, державну підтримку громадських організацій, рівноправність української мови в галицьких урядах, зрівняння у правах греко-католицької церкви з римо-католицькою, створення кафедри історії України у Львівському університеті, запровадження фонетичного письма у шкільництві тощо [10, с. 147]. На певний час угода зменшила міжнаціональне протистояння в Галичині та сприяла розширенню впливу українців у всіх сферах життя краю. Однак польська адміністрація і політичні партії швидко усвідомили небезпеку зміцнення українського національного руху, який

претендував на поділ краю за національною ознакою і тим самим перекреслював плани відбудови Польщі в рамках імперії Габсбургів.

Оскільки офіційного тексту угоди ніколи не було складено, то формально вона трималася на чесному слові її ініціаторів, що й робило цей компроміс дуже хитким – найменша підозра у нечесності однієї із сторін ставила під загрозу всю акцію. В обох суспільствах «новоєрівська» політика не знаходила широкої підтримки. Серед українців найбільше проти неї виступали москвофіли і радикали, які поспішили звинуватити О. Я. Кониського у зраді.

Таким чином, польсько-українське порозуміння тривало недовго. Народовський табір розколовся на прихильників і противників «нової ери». Уже у 1892 р. від неї фактично відійшла більшість галицьких діячів. Формально ж вона була похована на початку 1894 р., коли польська й українська сторони оголосили у сеймі про свою відмову від «новоєрівської» політики.

Знаючи неоднозначне ставлення до такої ідеї українців, поляки намагалися у такий спосіб приглушити український рух. Справді, в Києві українська громада роздвоїлася, а в Галичині до цього втягнулися ще й широкі народні маси. Однак галицькі газети зробили своє: до Львова почали приїжджати українці з Наддніпрянщини. Вони, як писав І. Я. Франко, «набиралися патріотичного духа» і водночас додали непорозуміння між молоддю двох частин роз'єднаної України. Австрійський уряд намагався покласти цьому край, арештувавши прибулих.

Попри провал, «нова ера» мала далекосяжні наслідки для інституційного розвитку українського руху та його консолідації. За умовами угоди, польська адміністрація краю дала згоду на відкриття ще однієї української гімназії та однієї української кафедри у Львівському університеті. О. Я. Кониський не здавався. Завдяки його зусиллям, з боку польської інтелігенції та правлячих кіл, були зроблені поступки щодо розширення сфери вживання української мови в освітній системі. Також НТШ з боку польських заможних кіл було надано фінансову підтримку, у зв'язку з чим ця установа змогла розгорнути діяльність рівня національної Академії наук. Унаслідок усього цього народовський рух значно зміцнів, поступово перетворившись з українофільського у власне український рух [10, с. 154].

О. Я. Кониський був одним із перших українських суспільних діячів, з погляду якого узгодження дій галицьких і наддніпрянських діячів повинно відбутися за будь-яку ціну. І саме в цьому полягала різниця між ним і більшістю народовських політиків, котрі за умов перманентного польсько-українського протистояння в Галичині вважали за доцільніше йти на всілякі угоди й компроміси з москвофілами, ніж узгоджувати діяльність з наддніпрянськими «громадами».

Більше того, у середовищі народівців співпраця з москвофілами не мала у своїх підставах нічого ганебного і вважалася цілком природним явищем. «Зарівно українство народівців, як і москвофільство москвофілів, – писав І. Франко, – було чисто теоретичне; була навіть якась тиха згода в обох партіях не говорити про ті партійні різниці простому народові нічого, держати його навіть у сьому питанні в повнім незнанню...» [7, с. 3]. Натомість кожен, хто був причетний до угодних контактів з поляками (у тім числі й О. Я. Кониський), відразу ж наражався на небезпеку звинувачення в «запроданстві». Основне звинувачення, котре висували проти наддніпрянського діяча його опоненти, це – полонофільство.

Наприкінці XIX ст. польсько-українські суперечності в Наддніпрянщині втратили свою актуальність. Зате у Галичині напруга між поляками й українцями у цілому не спадала. Через те, що український елемент розвивався тут у протистоянні польському, основним мірилом патріотизму галицьких русинів був ступінь його антипольськості. За таких умов діяти на користь польсько-українського порозуміння було особливо важко. Зазначимо, що «полонофільство» О. Я. Кониського було спонукане не його особистими симпатіями до поляків, а відчуттям реальних потреб консолідації українського національного руху.

На так звану «угодову політику» О. Я. Кониський покладав великі надії. Як один з ініціаторів її проведення, він і пізніше стояв на позиціях «нових» відносин між українцями та поляками. На цім ґрунті народолобець розходився у поглядах з багатьма громадськими діячами. За умов, коли «новоєрівська політика» не принесла очікуваних результатів і посилювалися позиції радикального напрямку, його роль, кажучи словами О. Г. Лотоцького, «стала помітно примеркати» не тільки в західноукраїнських землях, а й у Наддніпрянщині [5, с. 175].

Таким чином, за умов, коли «новоєрівська політика» не принесла очікуваних результатів, посилювалися позиції радикального напрямку, роль О. Я. Кониського стала значно менш впливовою у Галичині. Тому він з середини 90-х рр. XIX ст. більше не відвідував західноукраїнські землі, а також припинив свою активну громадську діяльність.

Отже, дослідження над проблемою участі О. Я. Кониського та його ролі у здійсненні політики «нової ери» дали можливість зробити такі висновки:

– політику «нової ери» слід трактувати як союз австрійських урядовців, польських політиків, діячів київської «Старої Громади» – О. Я. Кониського та В. Б. Антоновича і галицьких народовців проти російського панславізму й москвофільства;

– завдяки домовленостям між польськими, австрійськими та українськими політиками і громадськими діячами, О. Я. Кониський домігся відкриття у Львівському університеті кафедри української історії з українською мовою викладання. Очолив її і щойно реформоване Наукове Товариство ім. Т. Г. Шевченка учень В. Б. Антоновича М. С. Грушевський.

– результати польсько-українського порозуміння сприяли утвердженню в Галичині ідеї соборності всіх українських земель, у чому й полягало, на наш погляд, основне значення політики «нової ери». Саме завдяки діяльності у ній В. Б. Антоновича, О. Я. Кониського та О. Г. Барвінського Галичина почала перетворюватися на консолідаційний культурно-політичний центр усієї України. Інакше кажучи, політика «нової ери», завдяки зазначеним громадським діячам, відіграла визначну роль у «п'ємонтизації» Галичини [11, с. 98].

Бібліографічні посилання

1. **Андрусак М.** Нариси з історії галицького москвофільства / М. Андрусак. – Л., 1935.
2. **Антонович М.** Дві замітки до життєпису О. Я. Кониського / М. Антонович // Український історик. – 1971. – № 1–2. – С. 83–91.
3. **Антонович М.** Олександр Кониський / М. Антонович // 125 років Київської української академічної традиції: 1861–1986 : зб. наук. пр. – Н.-Й., 1993. – С. 181–194.
4. **Возняк М.** Тринадцять листів І. Франка до О. Кониського / Михайло Возняк // Життя і революція. – 1927. – № 4. – С. 84–98; № 5. – С. 234–242.
5. **Лотоцький О.** Сторінки з минулого. Частина перша / О. Лотоцький. – Варшава, 1932. – Ч. 1.
6. **Франко І. Я.** Галицьке українофільство. Відповідь на «Уваги русина» // Збір. тв. : у 50 т. / І. Я. Франко. – К., 1984. – Т. 46. – Кн. 1.
7. **Франко І. Я.** З останніх десятиліть XIX віку / І. Я. Франко // Збір. тв. : у 50 т. – К., 1984. – Т. 41. – С. 497–499.
8. **Франко І. Я.** Молода Україна. Часть перша. Провідні ідеї й епізоди / І. Я. Франко. – Л., 1901.
9. **Франко І. Я.** Про життя і діяльність О. Кониського / І. Я. Франко. – Л., 1901.
10. **Чорновол І.** Політичні концепції Київської «Старої Громади»: від проросійського народництва до «Нової ери» / І. Чорновол // Сучасність. – 2000. – № 12. – С. 145–155.
11. **Чорновол І.** Політичний реалізм Олександра Барвінського / І. Чорновол // Сучасність. – 1998. – № 1. – С. 99–106.
12. **Чорновол І.** Поляки й українці в політиці Австро-Угорщини в другій половині 80-х рр. XIX ст. (Українська інтрига гр. Г. Кальнокі) / І. Чорновол // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Л., 1995.

13. **Чорновол І.** Польські та українські політичні доктрини 70–90-х років XIX ст. / І. Чорновол // Україна модерна. – 1999. – Ч. 2–3. – С. 34–57.

14. **Чорновол І.** Польсько-українська угода 1890–1894 рр. Генеза, перебіг подій, наслідки : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.01 «Історія України» / І. Чорновол. – Л., 1995.

Надійшла до редколегії 24.10.2009.

УДК 930.25

О. П. Сарнацький

Запорізький національний технічний університет

**СТАВЛЕННЯ ТА ДІЇ АДМІНІСТРАЦІЇ ПІВДЕННО-ЗАХІДНОГО КРАЮ
РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ ЩОДО УКРАЇНСЬКИХ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ
НАПРИКІНЦІ XIX – ПОЧАТКУ XX ст.
(на матеріалах щорічних звітів губернаторів цареві)**

На підставі архівних джерел зроблено спробу висвітлити бачення керівниками адміністрації Південно-Західного краю Російської імперії діяльності політичних сил, що очолювали український національно-визвольний рух у ньому наприкінці XIX – початку XX ст., пропозиції до царя та центральної влади з тим, яким чином припинити її, а також дії у цьому напрямі, що були ними здійснені.

Ключові слова: губернатор, генерал-губернатор, Південно-Західний край, циркуляр, звіт, українські політичні партії, репресії.

На основе архивных источников сделана попытка осветить видение руководителя администрации Юго-Западного края Российской империи деятельности политических сил, которые возглавляли украинское национально-освободительное движение в нём в конце XIX – начале XX ст., предложения к царю и центральной власти с тем, каким образом прекратить её, а также действия в этом направлении, предпринятые ними.

Ключевые слова: губернатор, генерал-губернатор, Юго-Западный край, циркуляр, отчёт, украинские политические партии, репрессии.

In the article is an attempt to light up vision the leaders of administration of the South-West region of the Russian empire (on the basis of the archived sources) of activity of those political forces which headed Ukrainian national liberation motion in him at the end of XIX – beginning of XX ages, suggestion to the tsar and central power with that, how to halt it, and also actions in this direction, which were by them, is done.

Key words: governor, governor general, South-Western region, order, Ukrainian political parties, repressions.

Питання, пов'язані з національно-визвольним рухом у Наддніпрянській Україні наприкінці XIX – початку XX ст., привертають значну увагу сучасних вітчизняних науковців. Активно, зокрема, досліджуються поява, розвиток та діяльність українських політичних партій, які виникли в Україні саме в цей період. До сучасних розвідок з цього питання можна віднести публікації в наукових збірниках і журналах, окремі праці таких авторів, як П. Шморгун [35; 36], В. Борисенко [2], І. Курас [11; 12], Ф. Турченко [28-30], М. Козицький, О. Поліщук [9], Г. Касьянов [7; 8], О. Голобуцький, В. Кулик [3], В. Головченко [4], В. Колесник, О. Рафальський, О. Тимошенко [10], Ю. Лавров [13; 14], Т. Бевз [1], А. Павко [24; 25], В. Стрілець [27], С. Наумов [20; 21], С. Донченко [6], якими висвітлено різноманітні аспекти діяльності українських партій Наддніпрянщини та їхніх лідерів, починаючи від революційного напрямку і закінчуючи ліберально-